

Tacikistan Ülke Bülteni Mart 2012

GENEL BİLGİLER

Resmi Adı	: Tacikistan
Yönetim Biçimi	: Cumhuriyet
Başkenti	: Duşanbe
Başlıca Kentleri	: Duşanbe, Murgob, Khorugh, Tursunzade, Khojand
İdari Yapı	: 2 vilayet, 1 otonom bölge
Cumhurbaşkanı	: İmamali Rahmon
Başbakan	: Okil Okilov
Nüfusu	: 7,7 milyon
Yüzölçümü	: 143,100 km ²
Resmi Dili	: Tacikçe
Etnik Yapısı	: Tacik (% 79,9), Özbek (% 15,3), Rus (% 1,1)
Komşuları	: Çin, Afganistan, Özbekistan, Kırgızistan
Para Birimi	: Somoni; 1 USD = 4,7587 TJS (Mart 2012)

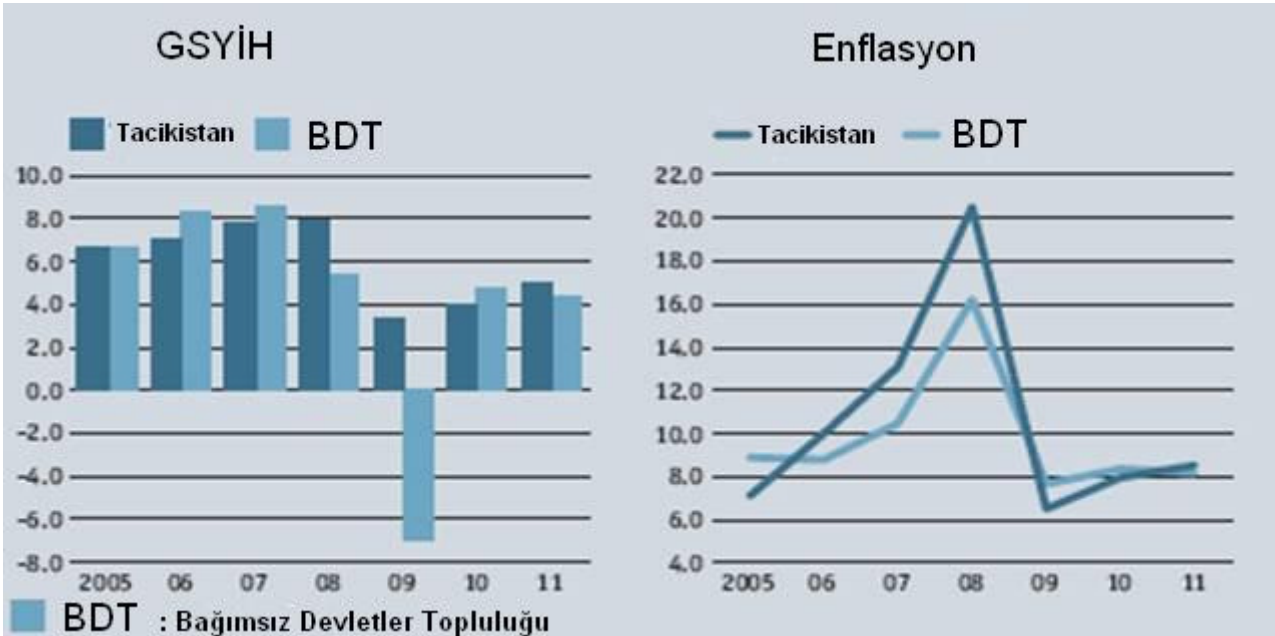
TACİKİSTAN EKONOMİSİ

A. GENEL EKONOMİK DURUM

TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

Yıl	GSYİH (Milyon \$)	Kişi Başına Gelir (\$)	Reel Büyüme Oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İhracat (Milyon \$)	İthalat (Milyon \$)
2000	990	159	8,3	32,9	788	834
2001	1.040	163	10,2	38,6	651	687
2002	1.200	185	9,1	12,2	736	720
2003	1.600	239	10,2	16,3	797	880
2004	2.100	329	10,6	7,1	915	1.375
2005	2.300	338	7,5	7,8	1.005	1.285
2006	2.800	405	7	11,9	1.399	1.723
2007	3.700	493	7,8	13,1	1.556	3.115
2008	4.500	616	5,8	20,9	1.495	3.226
2009	5.000	677	3	10,6	1.000	2.400
2010	5.400	720	5,4	10	1.306	3.375
2011	6.300	803	7,4	9,8	1.256	3.186

Kaynak: Economist Intelligence Unit (EIU)

Kaynak: EIU

Tacikistan, eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında kişi başına GSYİH'sı en düşük olan ülkedir. Ülkenin ekonomisi tarıma ve maden kaynaklarına dayalıdır. Ancak her ne kadar Tacikistan'ın toprakları tarıma elverişli ve su kaynakları da diğer Orta Asya ülkelerine göre oldukça bol olsa da, bu sektör, halkın refah seviyesini yükseltmek konusunda yeterli olamamaktadır. SSCB zamanında Tacik topraklarının Moskova

tarafından pamuk üretimi için kullanılmış olması nedeniyle yüksek ölçüde pamuk ihracatına bağımlı bir ekonomi oluşmuştur.

GSYH'NİN SEKTÖREL DAĞILIMI	Tarım %18,1, Sanayi %22,4, Hizmetler %59,4
DOĞAL KAYNAKLAR	Alüminyum, Çinko, Kurşun
BAŞLICA SANAYİ DALLARI	Kimyasallar, Çimento, Sebze Yağı, Makineler, Buzdolabı ve Buzluklar
BAŞLICA TARIMSAL ÜRETİM	Pamuk, Hububat, Meyve, Sebze, Küçükbaş hayvancılık

SSCB'nin dağılmasından sonra Tacikistan'ın ticareti büyük zarar görmüş ve merkezden gelen kaynak akışı ve sübvansiyonlar da durmuştur. Planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş yasal, kurumsal ve sosyal engeller nedeniyle oldukça yavaş bir şekilde ilerleyebilmiş, daha sonra iç savaş ve doğal afetler nedeniyle bu süreç durma noktasına gelmiştir. Siyasi istikrarsızlık nedeniyle uluslararası çevrelerin yardımları, krediler ve yabancı yatırım da Tacikistan'a oldukça geç girmiştir.

1991 yılında bağımsızlığın ilanı ile başlayan ve 1997 yılında sağlanan ateşkes ile sona eren iç savaş nedeniyle Tacikistan'ın ekonomisi büyük hasar görmüştür. Altyapı zarar görmüş, binlerce insanın yerlerinden olması nedeniyle pamuk üretimi azalmış ve Rus kökenli Tacik vatandaşlarının ülkeden ayrılmaları nedeniyle önemli bir kalifiye işgücü kaybı meydana gelmiştir. 1993 yılında GSYİH'da %16 oranında yaşanan düşüş, 1994 yılında %24, 1995'te %12 ve 1996'da %17 oranında gerileme göstermişti. 1997 yılından başlayarak ekonomik büyüme pozitif artış sergileyerek, sırası ile: %1,7, %5,3 ve %3,7 büyüme oranı yakalamıştı. 2000 yılından başlayarak bu büyüme daha da arttı: %8,3, %10,2, %9,1, %10,2 ve %10,6.

Tacikistan, halen makroekonomik istikrarı sağlamak ve özel sektörün geliştirilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmak için çalışmakta ve bu çalışmalarının sonuçlarını da almaktadır. Son 5-6 yıllık dönem içerisinde istikrar yönünde büyük adımlar atılmıştır. Pazar ekonomisine geçiş, özelleştirme, anayasal reformlar konularında gelişmeler sağlanmakta ve yatırım ortamı iyileştirilmektedir.

2008 yılında alüminyum ve pamuğun üretiminde azalma yaşandığına rağmen, Tacikistan ekonomisi genel olarak istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmiştir. Özel sektörün gelişimi, yabancı yatırımcılar için daha uygun iklimin yaratılması amacıyla ekonomik ve yapısal reformların uygulama süreci devam etmektedir. 2015 yılına kadar Tacikistan Ulusal Kalkınma ve 2007-2009 Yoksulluğu Azaltma Stratejilerin uygulanması ülkede önemli ölçüde yoksulluk düzeyini azaltmaya ve nüfusun yaşam kalitesini yükseltmeye imkan vermiştir. Yoksulluk düzeyi 2003 yılında %65 iken, 2009 yılında % 53 düzeyine inmiştir. 2010-2011 yıllarında toparlanma devam etmiştir.

Ekonomist Intelligence Unit (EIU) verilerine göre, Tacikistan'da küresel ekonomik krizin etkisinden dolayı 2009 yılında yavaşlayan ekonomik büyüme 2010'da iyileşme göstererek %5,4 oranında gerçekleşmiştir. 2011 yılındaki büyüme oranı ise %7,4 şeklinde olmuştur.

Uluslararası Para Fonu (IMF)'den Tacikistan'da yoksulluğun azaltılması ve ülkenin karşı karşıya olduğu ekonomik sıkıntıların giderilmesi amacıyla bu ülkeye 120 milyon

dolar 3 yıllık kredi programını onayladı. Program çerçevesinde Tacikistan esnek döviz kuru politikası uygulayarak, dış borcun artmaması için, sosyal harcamalar için yedek bütçe bulunduracak ve Merkez Bankası yönetiminde, kamu kuruluşlarında ve tarım sektöründe yapısal reformlar uygulayacak. 2012 yılı içerisinde verilecek olan 20 milyon dolarlık ek kredi ile bu ülkeye aktarılan toplam kredi miktarı 160 milyon dolara ulaşacaktır.

B. SON DÖNEMDE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERDE DEĞİŞİM

1. Büyüme

1991 yılında bağımsızlığın ilanı ile başlayan ve 1997 yılında sağlanan ateşkes ile sona eren iç savaş nedeniyle Tacikistan'ın ekonomisi büyük hasar görmüştür. 1993 yılında GSYİH'da %16 oranında yaşanan düşüş, 1994 yılında %24, 1995'te %12 ve 1996'da %17 oranında gerileme göstermişti. 1997 yılından başlayarak ekonomik büyüme pozitif artış sergileyerek, sırası ile %1,7, %5,3 ve %3,7 büyüme oranı yakalamıştı. 2000 yılından başlayarak bu büyüme daha da arttı: %8,3, %10,2, %9,1, %10,2 ve %10,6. Bu büyüme sürecinin temel taşı, alüminyum sektörü olmuştur. 2005-2006 yılları arasında pamuk fiyatlarında yaşanan düşüş Tacikistan'da ekonomik büyümenin yavaşlamasına sebep olmuş ve büyüme oranı %7 seviyesine inmiştir. 2007 yılında biraz yükselen büyüme oranı (%7,8), yurt dışından finanse edilen inşaat ve hizmet sektörlerinde talep artışından kaynaklanmıştır. 2008 yılında ise tekrar gerileyen büyüme oranı (%5,8), o yıl yaşanan olumsuz hava koşullarından ve hava mualefetinden kaynaklanan enerji talebinin karşılanmamasından dolayı meydana gelmiştir. Bunun yanında petrol fiyatlarındaki artış, enerji ithalatçısı olan Tacikistan ekonomisi için de olumsuz etken olmuştur. Kalkınma strateji kapsamında diğer sektörler yanında enerji sektörü de geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Gerekli reformların gerçekleştirilmesi durumunda, büyük bir potansiyele sahip olan bu sektör de ekonomik büyümeye de katkıda bulunacaktır.

2. Döviz Kuru

Tacikistan 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, Ruble'yi kullanmaya devam etti. Ancak 30 Ekim 2000'de Ruble'yi bırakma kararı alındı ve Somoni'ye geçildi.¹ Somoni 100 Diram'a eşittir.

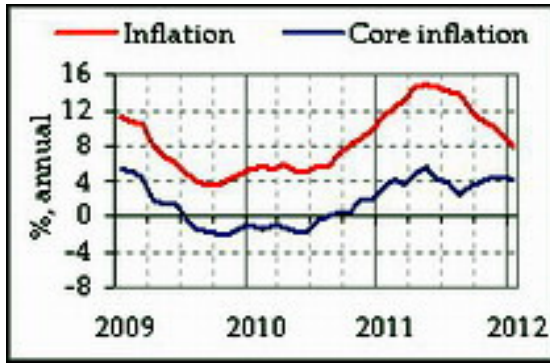
Tacikistan'ın ihracatındaki artış ve ülkeye diğer döviz girişleri nedeniyle Somoni, 2008 yılına kadar dolar karşısında reel olarak değerini istikrarlı şekilde koruyabildi, ancak 2009 yılı başlarından itibaren hızlı bir şekilde değerini kaybetmeye başlamıştır. Rusya'dan kaynaklı ekonomik daralma, Rusya'da çalışan Tacik işçilerin ekonomik sıkıntıların başlaması ile ülkeye döviz girdisi (işçi dövizleri) de azalmış olmuştur. 2008 yılında her ay ortalama 220 milyon dolar gelir oluşturan bu gönderiler, GSMH'nın %40 oranını oluşturmaktadır. Bunun yanında Alüminyum üreticisi ve ihracatçısı olan devlet şirketi "Talko"nun da üretimi azaltması döviz rezervleri üzerinde olumsuz etki yaratmıştır.

Tacikistan Merkez Bankasının yaptığı açıklamaya göre, 2010 yılı sonunda 663,5 milyon dolar olan döviz rezervleri miktarı, 2011 sonu itibariyle %20,8 oranda büyümeye göstererek 801,6 milyon dolara ulaşmıştır.

3. Enflasyon

2001 yılında Tacikistan'da enflasyon oranı % 38,6 iken 2002 yılında % 12,2 seviyesine inmiş olsa da, 2003 yılında tekrar artmaya başlamış ve %16,3 oranına yükselmişti. Bunun en büyük sebebi yetersiz para politikaları ile birlikte özellikle gıda sektöründe yaşanan fiyat artışlarıdır. Örnek verilecek olursa, 2003 yılında un fiyatları % 40 oranında artmıştır.

2004-2005 yıllarında ortalama %7.5 seviyesine inen enflasyon oranı, 2006 yılından sonra yeniden artış gösterdi. 2008 yılında ortalama %20 seviyelerinde gerçekleşen enflasyon oranı uluslararası piyasalarında enerji ve gıda fiyatlarındaki artışı yansıdı. Bunun yanında 2007 yılında Tacikistan hükümeti ile uygulanan para politikası da enflasyon üzerinde etki yarattı.

Kaynak: National Bank of Tajikistan

2009 dönem içerisinde enflasyon oranı %10,6 seviyesinde gerçekleşti ve enflasyon oranlarının yükselmesinde dünya gıda fiyatlarının artması büyük rol onadı. 2010 yılında %10 seviyesinde gerçekleşen enflasyon, 2011 yılında ise %9,3 olarak kaydedilmiştir. Tacikistan 2012 yılındaki enflasyon hedefini %10,5 seviyelerinde tutmaktadır.

C. BAŞLICA EKONOMİK SEKTÖRLER

Tacikistan'da ekonomi hala büyük ölçüde devletin himayesindedir. En büyük üretim kuruluşları devlet himayesinde bulunmaktadır. Tacikistan ekonomisinde büyük ölçüde pamuk, alüminyum ve hidroelektrik enerjisi üretiminde yoğunlaşmış küçük ölçekli sanayiler ağırlıktadır. Bunların yanısıra, ülkede çeşitli tarım ürünlerinin üretimi gerçekleştirilmektedir. Ülke GSYİH'sinin sektörel dağılımı ise şöyledir: tarım %18,1, sanayi %22,4, hizmetler %59,4.

Kaynak: Central Intelligence Agency

1. Sanayi

Tacikistan'da ağır sanayi ana dalları: madencilik, enerji üretimi, metalürji, makine üretimi, metal işleme, malzeme üretimi ve kimya sanayidir. Metalürji sektöründe üretimi yapılan başlıca ürünler: alüminyum, çinko, kurşun, bizmut, antimon, cıva, tungsten, molibden ve altındır. Şurab şehrinde kahverengi kömür üretilmektedir. Bunun yanında Tacikistan'ın kuzey ve güney bölgelerinde petrol ve doğal gaz üretimi gerçekleştirilmektedir.

Tacikistan'ın en büyük sanayi tesisi "Talko"dur. Diğer büyük bir firma olan Tursun-Zade şehrinde bulunan "Tadaz" alüminyum fabrikası da önemli bir alüminyum üretim tesisidir. Ham alüminyum ve basit alüminyum ürünlerinin üretimi yapılmaktadır. Sovyetler döneminde kurulan bu fabrika 517 ton üretim kapasitesine sahip ve her yıl 300 ton üzerinde üretim gerçekleştirmektedir. Tacikistan'da üretilen enerji miktarının %40'ını tek başına tüketen bu fabrika, üretilen alüminyumun yüzde 99'u Hollanda ve

Türkiye'ye yaptığı ihracattan oluşan gelir, toplam Tacikistan ihracat miktarında yarısından fazla pay almaktadır. Üretimde kullanılan tüm hammaddeler Azerbaycan, Ukrayna, Rusya ve Kazakistan'dan alınmaktadır. Türk firmaları ile doğrudan satış sözleşmeleri bulunmamakta ve Türkiye'ye Tacik alüminyumunu, aracı firmalar üzerinden satılmaktadır. Fakat son zamanlarda bazı firmalarımızın doğrudan alış yaptığı gözlemlenmektedir.

Rusya'nın alüminyum firması RusAl, Tacikistan'ın güneyinde yıllık 200 bin ton kapasiteli bir alüminyum fabrikası kuracağını açıklamıştı. 560 milyon dolarlık bir yatırımla gerçekleştirilecek olan fabrika, 2010 yılında faaliyete geçmiştir. Kriz ortamına rağmen, Rusya Tacikistan'da yatırım projelerine devam etmiştir. Bu projelerinden başlıca şunlardır: "İnter Rao EES" tarafından "Sanktudinsk-1" HES'in yapılmasıdır (yaklaşık 600 milyon dolar), Gazprom tarafından yürütülen doğal gaz arama projeleri (yaklaşık 500 milyon dolar), "Rus Otelleri" firması tarafından bölgede en modern otelin "Hyatt Regency" inşaatı (150 milyon dolar, Türk "Enka İnşaat" tarafından yapılmıştır) ve Duşanbe'de inşa edilen İş Merkezi (45 milyon dolar). Gelecek dönemde "İnter Rao EES" tarafından 3 HES daha kurulması planlanmaktadır. Toplam yatırımların miktarı 1 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır.

Tacikistan'da diğer önemli bir sektör ise madenciliktir. 400 civarında maden yatağında sahip olan ülkede madencilik sektörü, teknoloji ve know-how yetersizliği nedeniyle sahip olduğu potansiyeli yeterince değerlendirememektedir. İşleme kapasitesinin düşük olması nedeniyle bu sektör daha çok ham madde ihracatına yönelmektedir. Ülkedeki zengin kömür yatakları vardır, ancak bunlar da ulaştırma sorunları nedeniyle işletilememektedir. Bu yataklara ulaşılması için tünel açılması gerekmektedir.

Altın madencilikte önemli yer alan İngiliz ortaklı "Darvaz" kuruluşudur. 28 tane bilinen altın yatağında toplam 430 tonluk rezerve sahip olan Tacikistan'ın gümüş rezervleri ise 60 bin ton olarak hesaplanmaktadır. Birçok maden yatağının dağlık bölgelerde bulunması ve bu bölgelerde hava şartlarının sert, ulaşım imkânlarının da bir hayli yetersiz olması üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Daha sonra tekstil sektörü ve pamuktan, ipekten ürünler ve halı üretimi gelmektedir. Bunun yanı sıra mühendislik, kimya, inşaat ve gıda sanayi gelişmektedir.

2011 yılında Tacikistan'ın toplam endüstriyel üretim miktarı 7,6 milyar Somoni değerinde olmuştur.

2. Tarım ve Hayvancılık

Tacikistan ekonomisinin en büyük sektörlerinden olan tarım, aynı zamanda ekonomik kalkınma içinde ülkenin en avantajlı olduğu alan olarak da gösterilebilir. Üretimi yapılan başlıca ürün pamuk olup, bu ürünün ekimi Amu Derya ve Sır Derya nehirlerinin suladıkları alanlarda yapılmaktadır. Tacikistan'da toplam 280 bin hektarlık bir alanda yılda 600 bin ton pamuk üretimi gerçekleştirilmekte, ancak bunun sadece yüzde 10'u ülkede işlenebilmektedir. Ülkede daha çok ince elyaflı pamuk üretimi gerçekleştirilmektedir. Resmi pamuk toplama mevsimi Ağustos ayında başlamakta, pamuk ekimi ise Mart ayı sonunda yapılmaktadır. Tacikistan pamuğu, Türkmen pamuğu ile birlikte dünyadaki en kaliteli pamukların başında gelmektedir.

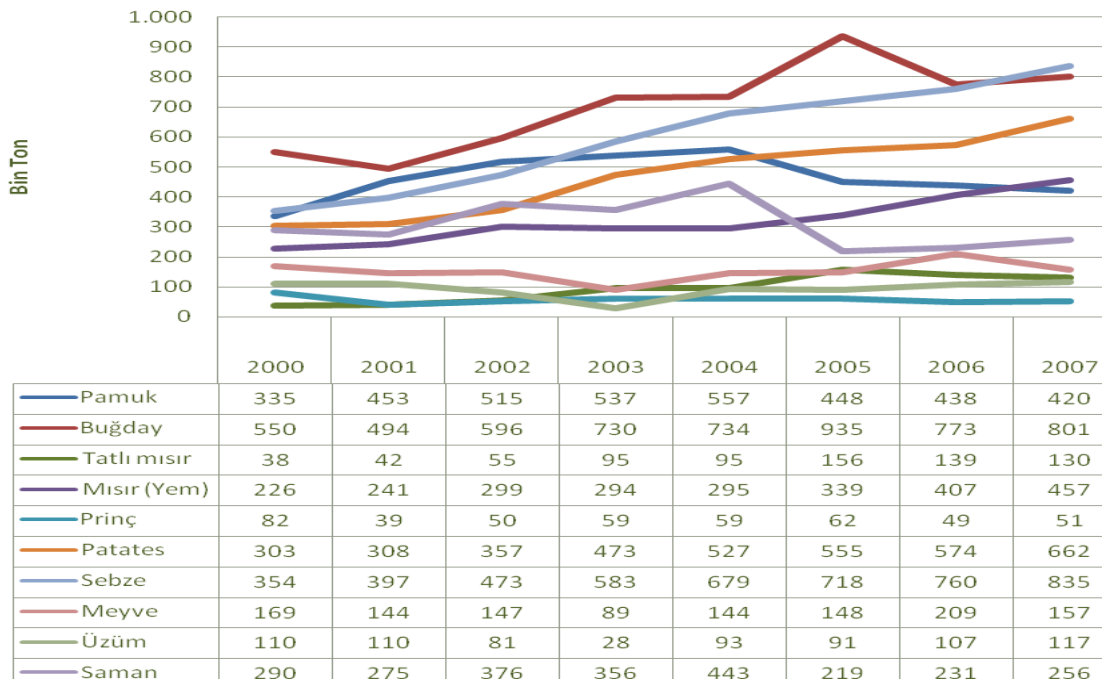
Tacikistan'da pamuk ve pamuk ürünlerinin alım ve satımı üzerinde borsa bulunmaktadır. Pamuk üretici Tacik firmaları ile çalışan ve bu sektörde en büyük yatırımı yapan ve aynı zamanda alıcısı olan İsviçreli firma "Paul Reinhard" ve "Credit Suisse First Boston" İsviçre Bankası Ticaret Departmanıdır. Bunun yanında Rusya, İran ve Litvanya'ya ihracat yapılmaktadır. Son zamanlarda artan pamuk fiyatları ile Tacik üreticiler son derece karlı birkaç sezon geçirmişlerdir. 2011 yılında 415 bin ton pamuk üretimi gerçekleşen Tacikistan'da 2012'de pamuk üretiminin artması beklenmektedir. Buna rağmen, Tacikistan Devlet İstatistik Kurumu'ndan yapılan açıklamada, yılın Ocak ayında yurtdışına gerçekleştirdiği pamuk lifi ihracatının yüzde 30,3 oranda veya 8,9 milyon dolar azaldığı kaydedilmiştir.

Başta buğday olmak üzere tahılların ekimi ise sulama imkânlarının daha az olduğu bölgelerde gerçekleştirilmektedir. Diğer başlıca ürünler arasında başta patates, soğan ve domates olmak üzere sebzeler, üzüm ve elma bulunmaktadır. İpekböceği yetiştiriciliği ve hayvancılık da Tacikistan tarım sektörünün önemli alanlarındandır. 2007 yılında yaklaşık 1,7 milyon büyükbaş hayvan ve 3,8 milyon küçükbaş hayvan yetiştirilmekteydi.

Tacikistan'da yüzde 80'i özel sektör olmak üzere 100 civarında şirket gıda alanında faaliyet göstermektedir. Ayrıca 50 özel bahçe işletmesi söz konusudur. Bu işletmeler pamuk yağı, sebze ve meyve konserveleri, sigara, şarap, zeytin, çay, kahve, yemeklik tuz, alkollü ve alkolsüz içecekler gibi ürünlerin üretimini gerçekleştirmektedir.

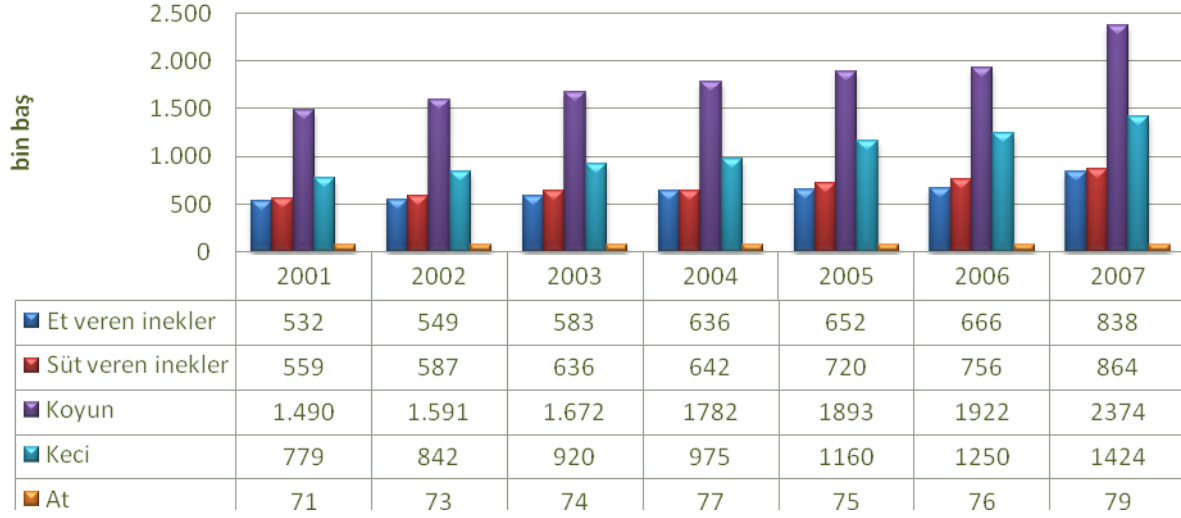
Tacikistan'da tarımın ağırlığı Sovyet döneminden kalma kolektif çiftliklerde yapılmaktadır. Ancak tarımın mekanizasyonu birçok komşu ülkeye göre daha gelişmiş olup, yedek parça ve yakıt sıkıntılarının giderilmesine çalışılmaktadır.

TACİKİSTAN'DA TARIM SEKTÖRÜ (2000-2007)

Kaynak: Tacikistan İstatistik Kurumu

TACİKİSTAN'DA HAYVANCILIK SEKTÖRÜ (2001-2007)

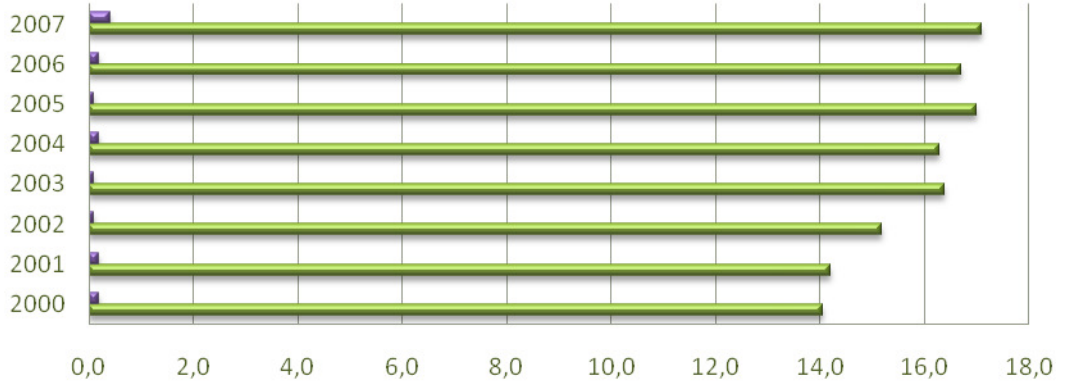

Kaynak: Tacikistan İstatistik Kurumu

3. Enerji

TACİKİSTAN'DA ENERJİ ÜRETİM MİKTARI (2000-2007)

Milyon KWh/saat

Kaynak: Tacikistan İstatistik Kurumu

Tacikistan'da 2011'de 16,2 milyar KWh elektrik üretimi, gerçekleşen tahmini tüketim miktarı 16,7 milyar KWh'tır.

Tacikistan kendi eşsiz su kaynakları ile dünyanın en büyük hidroenerji potansiyeline sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Toplam 4070 MW kurulu gücü hidrosantral kurma ve yılda 527 milyar KWh/saat elektrik üretme potansiyeline sahip bir ülke olduğu halde, şuanda bu enerji potansiyelin yalnızca %5'i kullanılmaktadır. Örneğin

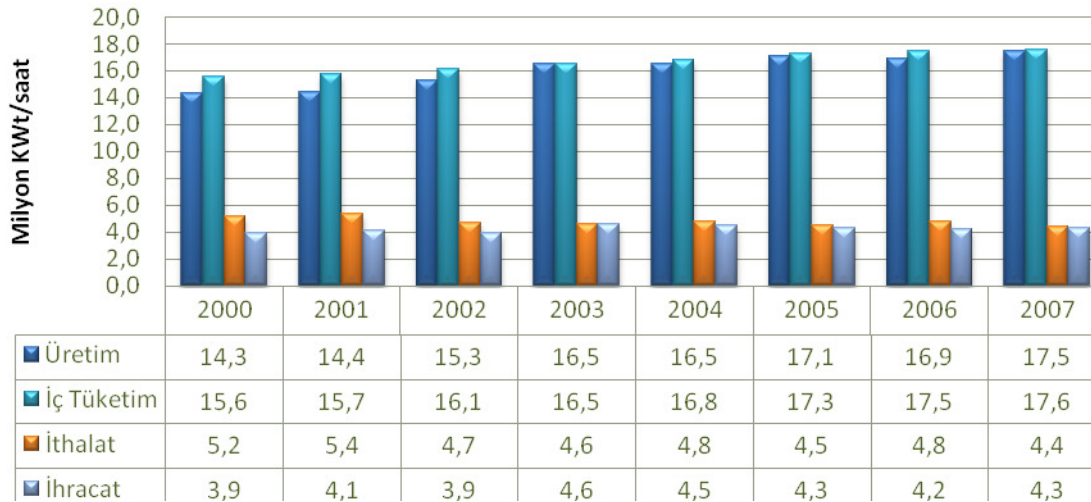
Zarafşan nehri üzerinde 13 adet hidroelektrik santral kurulması mümkünken bugün bir tane dahi yoktur. Aynı şekilde Varzob'ta üç adet santral mevcut iken üç daha yapımı mümkündür. Ayrıca Tacikistan dağlarında buz kütleleri halinde 60 milyar m³ su bulunmaktadır. Ülkede küçük ve orta büyüklükte çok sayıda hidroelektrik santralin inşası mümkündür.

Vahş nehrinde kurulu gücü 3000 MWt olan ve yılda ortalama 11,2 milyar KWh/saat elektrik üreten Nurekskaya HES ve kurulu gücü 600MWt olan ve her yıl ortalama 2,5 milyar KWh/saat elektrik üreten Baypazinskaya HES, Tacikistan'ın en büyük hidrosantralleridir. Bunların yanında Vahş, Varzob ve Sırdarya nehirlerinde kurulu gücü 25'ten 285 MWt'a kadar bir dizi hidrosantral inşa edildi ve başarı ile kullanılmaktadır. Ancak, Tacikistan'ın ve onun sahip olduğu kullanılabilir hidroelektrik kaynakları ile tüm bunlar yetersiz değildir ve bu alanda kendi potansiyelini geliştirmeye devam edeceği açıktır.

Birçok uzmana göre Tacikistan enerji sisteminin rehabilitasyonu için beş ila yedi yıl arasında süre ve 2 milyar dolardan fazla sermaye gerekecektir. Şu anda Tacikistan'da Rusya, Çin, İran ve diğer ülkelerin enerji sektöründe yatırım projeleri bulunmaktadır. Bu projelerden başlıca şunlardır: "İnter Rao" tarafından "Sanktudinsk-1" HES'in yapılmasıdır (yaklaşık 600 milyon dolar), Gazprom tarafından yürütülen doğal gaz arama projeleri (yaklaşık 500 milyon dolar), ayrıca gelecek dönemde "İnter Rao" tarafından 3 HES daha kurulması planlanmaktadır.

Tacikistan Enerji Bakanlığı tarafından, küçük hidroelektrik santrallerin inşaatı için geliştiren ulusal program, 2010 yılına kadar 13 tesis kurmayı, 2011-2015 yılları arasında 23 tesis ve 2025 yılına kadar 25 tesis daha kurmayı amaçlanmaktadır. Genel olarak, 20 yıl içinde 77.653 kW toplam kapasiteli 61 santral inşa etmeyi planlanmaktadır. Projelerin sadece ilk aşaması, 2007-2010 yılları arasında, olan maliyeti 11,2 milyar dolardır. Bu projeleri İslam Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve Fon Şiketi olan "Barki Tojik" finanse edecektir.

TACİKİSTAN'DA TOPLAM ENERJİ ÜRETİM, TÜKETİM, İTHALAT VE İHRACAT MİKTARLARI (2000-2007)

Kaynak: Tacikistan İstatistik Kurumu

Ülkede kış aylarında enerji sıkıntısı söz konusu iken yaz aylarında enerji fazlası ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yaz aylarında Rusya ve Kazakistan'a elektrik enerjisi ihraç edilmektedir. Ayrıca, son dönem az miktarda olsa da Afganistan'a elektrik satılmaktadır.

Uzmanların tahminlerine göre, Tacikistan'da 113 milyon ton petrol ve 863 milyar metreküp doğal gaz rezervleri bulunmaktadır (IMF 2008). Tacikistan'ın güney bölgesinde 12 tane petrol ve gaz yatağı bulundu. 12 milyon varillik ispatlanmış petrol rezervine sahip olan Tacikistan'da üretim, iç savaş boyunca yüzde 70 oranında azalmıştı. Savaşın etkilerinin yanısıra, genel olarak ekonomik sorunlar ve altyapıda yatırım yetersizliği bu sonucu doğurmuştur. 2011 yılında 0,03 milyon ton petrol üretmiş olan Tacikistan, petrol ihtiyacının tamamına yakının ithalat yoluyla karşılamakta, ihtiyacın yüzde 70'i Özbekistan tarafından temin edilmektedir. İspatlanmış doğalgaz rezervleri 5,6 milyar metreküp seviyesindedir. Ancak petrolde olduğu gibi doğalgazda da üretim yetersiz kalmakta ve iç talep ithalatla karşılanmaktadır. Tacikistan'da yıllık ortalama 20 milyondan daha az metreküp doğal gaz üretimi ve 700 milyon metreküp Özbekistan'dan doğal gaz ithalatı vardır.

D. DIŞ TİCARET

Türkiye de dahil olmak üzere 96 ülke ile ticaret yapmakta olan Tacikistan'ın 2011 yılında dış ticaret hacmi 4.442 milyon dolar tutarında gerçekleşmiştir. Bu miktarın içinde ihracat payı 1.256 milyon dolar ve ithalat miktarı 3.186 milyon dolardır. 2011 yılında Tacikistan'ın BDT ülkelerine yaptığı ihracat bir önceki yıla göre %24,3 artarken, diğer ülkelere yaptığı toplam ihracat %16 artmıştır. Buna mukabil yine 2011 yılında BDT ülkelerinden yaptığı toplam ithalat miktarı 2010 yılına göre %26,8 artarken diğer ülkelere yaptığı toplam ithalat miktarı %28,5 artmıştır.

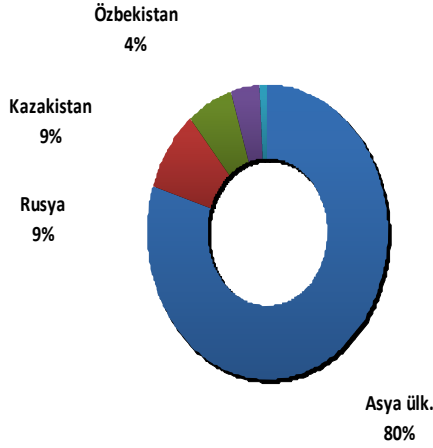
Başlıca ihracat ürünleri alüminyum, pamuk ve gıda ürünleri oluşturmaktadır. İthal ettiği ürünler ise, petrol ürünleri, buğday ve undur. İhracat'ın % 15,6 payı BDT ülkelerine yapılmış ve %84,4 payı diğer ülkelere. İthalatta ise, %56,8 oranı BDT ülkelerine ait ve %43,2 diğer ülkelere.

Pamuk ihracatı toplam ihraç edilen ürünler arasında %7,3 oranını aldı. Tacikistan'ın pamuk ihraç ettiği ülkeler: Rusya % 38,9, İran %26,5, Özbekistan %9,6, Letonya %8,8, Bulgaristan %5,6, Türkiye %4,4, Belarus %3,6, Ukrayna %2,1, Çin ve İngiltere %0,02.

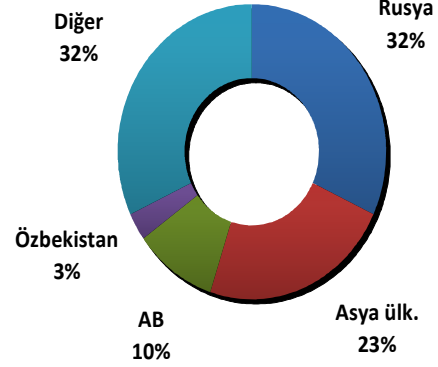
Elektrik ticareti toplam ticaret hacminin içinde %3,1 gibi oran almış ve ihracatı 55 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir. İthalatı ise 78,5 milyon dolardır. Tacikistan'a elektriği ithal eden başlıca ülke Özbekistan'dır.

Doğal gaz ithalatı 453,6 milyon metreküp ve 65,8 milyon dolardır. 2007 yılıyla kıyasladığımızda, miktarın %17,8 azaldığını, fiyatın ise % 19,2 arttığını görüyoruz.

TACİKİSTAN'IN İTHALAT YAPTIĞI BAŞLICA ÜLKELER (2010)

TACİKİSTAN'IN İHRACAT YAPTIĞI BAŞLICA ÜLKELER (2010)

Kaynak: Tacikistan İstatistik Kurumu

E. YABANCI SERMAYE

2009 yılı başında, Tacikistan yatırım portföyünde çeşitli ekonomik sektörlerle yönelik olan, toplam 1,450 milyar dolar değerinde, 51 tane proje bulunmaktadır.

Tacikistan'ın Devlet Yatırım Komitesi ve Devlet Emlak Yönetimi, daha fazla yabancı yatırım çekmek için diğer devletlerle 21 tane anlaşma geliştirildi ve Alt Meclis Parlamentosu tarafından onaylandı. 2008 yılında doğrudan yabancı yatırımlar miktarı 903 milyon dolardır.

Son yıllarda Tacikistan'a yapılan yatırımlarında artış gözlemlenmektedir. Yatırımların büyük bölümü hidroenerji sektöre yapılmaktadır. Yatırımcılar arasında Rusya birinci sırada gelmektedir. Rusya'nın alüminyum firması RusAl, Tacikistan'ın güneyinde yıllık 200 bin ton kapasiteli bir alüminyum fabrikası kuracağını açıklamıştır. 560 milyon dolarlık bir yatırımla gerçekleştirilecek olan fabrika, 2010 yılında faaliyete geçecektir. Kriz ortamına rağmen, Rusya Tacikistan'da yatırım projelerine devam etmektedir. Bu projelerinden başlıca şunlardır: "İnter Rao" tarafından "Sanktudinsk-1" HES'in yapılmasıdır (yaklaşık 600 milyon dolar), Gazprom tarafından yürütülen doğal gaz arama projeleri (yaklaşık 500 milyon dolar), "Rus Otelleri" firması tarafından bölgede en modern otelin "Hyatt Regency" inşaatı (150 milyon dolar) ve Duşanbe'de inşa edilen İş Merkezi (45 milyon dolar). Gelecek dönemde "İnter Rao" tarafından 3 HES daha kurulması planlanmaktadır.

Çin yatırımcı ülkeler arasında ikinci sırada yer almaktadır. Çin elektrik iletim hatları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yatırımların miktarı 620 milyon dolar miktarında hesaplanmaktadır. Üçüncü sırada yer alan İran ise Sanktudinskaya HES-2 inşaatı, yol ve tünel yapımı ile ilgilenmektedir. İran'dan biraz geri kalan Türkiye'nin ise Tacikistan'da turizm ve hizmet sektörlerin gelişmesine yönelik yatırımları mevcuttur. Tarafından başkentte dizi otel ve iş merkezleri inşa edilmektedir.

TÜRKİYE - TACİKİSTAN TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin Tacikistan ile olan ekonomik ve ticari ilişkileri diğer Orta Asya ülkelerine nazaran oldukça kısıtlı bir seviyede kalmıştır. Bunun en büyük sebebi bu ülkenin yaşamış olduğu iç savaş ve halen oldukça yüksek olan siyasi risktir. Bunun yanısıra ülkenin coğrafi konumu nedeniyle ulaşımın güç ve masraflı olması, bürokratik engeller ve bankacılık sisteminin yetersizliği ticari ve ekonomik ilişkilerin önündeki diğer engellerdir.

Son dönemlerde ABD'nin "küresel terörle mücadele" kapsamında Orta Asya bölgesine verdiği önem ve bu bağlamda Tacikistan'a verdiği ekonomik destek nedeniyle Tacikistan, yatırım ve ticaret için daha elverişli koşullar sunmaya başlamıştır. Bununla birlikte Rusya'nın da ekonomik açıdan Tacikistan'a verdiği önem artmaktadır. Türkiye-Tacikistan ilişkilerinde bugün gelinen nokta değerlendirildiğinde, ilerleme olduğu, fakat bu ilerlemenin henüz istenen düzeyde gerçekleşmediği sonucuna varmak mümkündür.

A. TÜRKİYE VE TACİKİSTAN ARASINDA İMZALANAN EKONOMİK VE TİCARİ NİTELİKLİ ANLAŞMALAR

Türkiye ile Tacikistan arasında "Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 8 Nisan 1993 tarihinde Ankara'da imzalanmış ve 3 Temmuz 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İki ülke arasında, "Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması", 1996 tarihinde imzalanmıştır.

"Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması", 6 Mayıs 1996 tarihinde Ankara'da imzalanmış ve 24 Temmuz 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

6 Mayıs 1996 tarihinde Ankara'da imzalanan "Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 26 Aralık 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

"Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma", 1998 tarihinde imzalanmıştır.

İki ülke arasındaki "Ticaret, Ekonomi ve Sanayi Alanlarında Uzun Vadeli İşbirliği Anlaşması", 4 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Uzun Vadeli Ticari, Ekonomik ve Sinai İşbirliği Programı ve İcra Planı, Ankara'da 19 Ocak 2006 tarihinde imzalanmış ve 3 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'da 19 Ocak 2006'da imzalanmıştır.

Türkiye-Tacikistan Karma Ekonomik Komisyon (KEK) I. Dönem Toplantısı, 20-25 Eylül 2000 tarihleri arasında Duşanbe'de gerçekleştirilmiş ve toplantı sonunda KEK protokolü imzalanmıştır.

Türkiye – Tacikistan Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyon Toplantıları:

- I. Dönem KEK toplantısı, 20-25.09.2000, Duşanbe
- II. Dönem KEK toplantısı, 24-25.12.2001, Ankara
- III. Dönem KEK toplantısı, 1-3.10.2003, Duşanbe
- IV. Dönem KEK toplantısı, 22-24.11.2004, Ankara
- V. Dönem KEK toplantısı, 22.12.2005, Duşanbe
- VI. Dönem KEK toplantısı, 13.04.2007, Ankara
- VII. Dönem KEK toplantısı, 22.04.2009, Duşanbe

B. TİCARET

YILLAR İTİBARIYLA TÜRKİYE–TACİKİSTAN DIŞ TİCARETİ (milyon dolar)

Yıllar	İhracat (X)	İthalat (M)	X/M	Hacim	Denge
2002	11	41	0,27	52	-30
2003	29	57	0,51	86	-28
2004	42	63	0,66	105	-21
2005	47	47	0,98	94	0
2006	72	118	0,60	190	-46
2007	118	143	0,82	261	-25
2008	176	148	1,19	324	28
2009	126	108	1,17	233	19
2010	144	283	0,51	427	-139
2011	173	324	0,53	497	-151

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Tacikistan'ın en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında Türkiye dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye ile Tacikistan arasındaki ticaret hacmi, 2008 yılında 324, 2009 yılında 233, 2010 yılında 427 milyon dolar, 2011'de ise 496,960 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin yapmış olduğu ithalatın yüzde 83'ünün alüminyum ve alüminyum ürünlerinden oluştuğunu belirtmek gerekmektedir. Türkiye'den ise Tacikistan'a alüminyum tozu, halı ve yer kaplamaları, çelik, plastikten borular ve parçaları, temizlik ürünleri, çikolata ve kakao içeren diğer gıda mamulleri ihraç edilmektedir.

İHRACATIMIZDAKİ BAŞLICA ÜRÜNLER (2009-2010)

	MADDE İSMİ	2009	2010	Değişim
65	TEKSTİL ELYAFI VE MAMULLERİ	22.541.979	24.420.343	8,33%
89	ÇEŞİTLİ MAMUL EŞYA	10.141.468	19.771.379	94,96%
55	UÇUCU YAĞLAR, YÜZEY AKTİF MADDELER, TEMİZLİK PATLARI, BOYALARI	15.174.807	11.679.521	-23,03%
64	KAĞIT-KARTON VE KAĞIT, KARTON ESASLI MAMULLER	9.685.033	11.054.376	14,14%
7	KAHVE, ÇAY, BAHARAT, KAKAO VE HÜLASALARI	9.529.924	10.708.269	12,36%

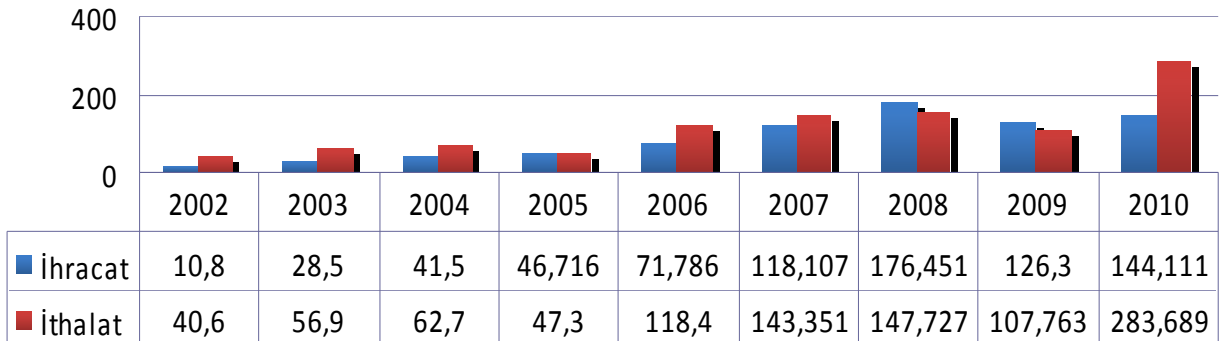
58	PLASTİKTEN MAMULLER	8.018.724	10.303.728	28,50%
84	GİYİM EŞYASI VE AKSESUARLARI	7.070.036	7.828.865	10,73%
77	ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZLAR	5.909.485	7.098.972	20,13%
1	ETLER VE HAZIRLANMIŞ ET MAMULLERİ	6.571.536	6.370.586	-3,06%
69	METALLERDEN NİHAİ ÜRÜNLER	5.799.402	4.191.812	-27,72%
	İLK 10 TOPLAM	100.442.394	113.427.851	12,92%
	ÜLKE TOPLAM	126.461.107	144.111.420	13,95%

İTHALATIMIZDAKİ BAŞLICA ÜRÜNLER (2009-2010)

	MADDE İSMİ	2009	2010	Değişim
68	DEMİR DIŞI METALLER, MAMULLERİ	96.280.707	217.139.600	125,53%
26	TEKSTİL LİFLERİ	8.758.827	59.573.678	580,16%
21	DERİ, KÖSELE, HAM POST	1.550.890	3.016.442	94,50%
61	HAZIR DERİLER, POSTLAR VE MAMULLERİ	48.490	2.048.276	4124,12%
65	TEKSTİL ELYAFI VE MAMULLERİ	22.546	1.828.071	8008,18%
7	KAHVE, ÇAY, BAHARAT, KAKAO VE HÜLASALARI	0	39.958	-
71	ENERJİ ÜRETEK MAKİNA VE CİHAZLAR	0	19.150	-
72	BELİRLİ SANAYİ KOLLARINDA KULLANILAN MAKİNA VE CİHAZLAR	0	13.600	-
29	HAYVANSAL VE BİTKİSEL HAM MADDELER	400.792	5.346	-98,67%
62	KAUÇUK VE MAMULLERİ	11.346	4.696	-58,61%
	İLK 10 TOPLAM	107.073.598	283.688.817	164,94%
	ÜLKE TOPLAM	107.266.646	283.689.489	164,47%

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

TÜRKİYE-TACİKİSTAN DIŞ TİCARETİ (Milyon Dolar)

Türkiye'nin Tacikistan ile olan ekonomik ve ticari ilişkileri diğer Orta Asya ülkelerine nazaran düşük seviyede seyretmiştir. Bunun en büyük sebebi bu ülkenin yaşamış olduğu iç savaş ve halen oldukça yüksek olan siyasi riskten dolayıdır. Ayrıca ülkenin coğrafi konumu nedeniyle ulaşımın güç olması ve bürokratik engeller de ekonomik ilişkilerin önündeki diğer engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ile Tacikistan arasındaki taşımacılık, üçüncü ülkeler üzerinden yapıldığından transit ülkelerde yaşanan sorunlar ticareti olumsuz etkilemektedir.

Tacikistan Hükümeti tarafından açıklanmış olan ticaret rakamları ile DIE tarafından açıklanmış olan rakamlar arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, 2002 yılı Türkiye-Tacikistan arasındaki dış ticaret hacmi, DIE tarafından 51,4 milyon dolar olarak açıklanmışken, Tacikistan'ın açıkladığı rakam ise 109 milyon dolardır. Bu farkın sebebi, Tacikistan'dan üçüncü ülkeler üzerinden Türkiye'ye yapılan ihracatın Tacik makamları tarafından Türkiye ile yapılan ticaret olarak gösterilmesidir.

C. YATIRIM İLİŞKİLERİ

Tacikistan'a yabancı sermaye girişi, ülkedeki istikrarsızlık nedeniyle çok düşük seviyelerde kalmıştır. Buradaki firmalarımız daha çok tekstil, gıda, temizlik malzemeleri ve inşaat ve enerji alanlarında faaliyet göstermektedirler. Bu firmalar tamamen Türk sermayeli olup, Türk-Tacik ortak girişimi henüz bulunmamaktadır.

Tacikistan hükümeti, ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve yabancı yatırımları teşvik etmek için çalışmalar düzenlemektedir. 20 ülke ile imzalanan Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması, 23 ülke ile yapılan Ekonomik İşbirliği Anlaşması, ülkedeki yabancı sermayeyi arttırmak için yapılan önemli çalışmalar arasındadır.

Tacikistan'da 160 yabancı sermayeli şirket faaliyet göstermektedir ve bu sayının önümüzdeki yıllarda artması beklenmektedir. Şu anda ülkede, kamuya ait orta ve büyük ölçekli işletmelerin sadece %11'inin özelleşmiş olması Türk şirketler için büyük fırsatlar oluşturmaktadır.

D. MÜTEAHHİTLİK HİZMETLER

Müteahhitlik alanında Türk firmalarının son dönemlerde yeni işler almaya başladıkları gözlemlenmektedir. Hâlihazırda Oyak İnşaat, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Tacikistan hükümetlerince finanse edilen Şikev-Zigar Karayolu inşaatı projesini almıştır. Seyaş firması Tacikistan-Çin karayolunu Duşanbe'ye bağlayan yolun inşaatını gerçekleştirmektedir. Zafer İnşaat ise Duşanbe'deki ABD Büyükelçiliği binasının inşaatını tamamlamıştır.

Türk firmaları, Tacikistan'da özellikle yabancı finans kuruluşları tarafından finanse edilen ve uluslararası standartlarda ihale edilen projelere ilgi göstermektedir. Türk müteahhitlik firmaları şimdiye kadar Tacikistan genelinde yaklaşık 420 milyon dolar değerinde toplam 28 proje üstlenmişlerdir.

Son Dönem Türk Firmalarınca Tacikistan'da Üstlenilen Projelere İlişkin Bilgiler

Yıl	Üstlenilen Proje Sayısı	Proje Üstlenen Firma Sayısı	Toplam Üstlenilen Proje Bedeli (ABD Doları)
2006 Yılı	7	4	117.599.441
2007 Yılı	1	1	111.000.000
2008 Yılı	1	1	16.208.741
Genel Toplam	9	6	244.808.182

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

E. ENERJİ

Türk firmaları, Tacikistan Enerji Bakanlığı'ndan enerji iletim hatlarının inşasına yönelik bir proje almışlardır. Astek İnşaat, Duşanbe'de beş yıldızlı otel inşaatına başlayacaktır. Emek İnşaat ise yine Duşanbe'de bir "aquapark" ve olimpik yüzme havuzu inşaatı gerçekleştirmektedir. Galaksi İnşaat ise "Milletler Evi" binasını inşa etmekte ve Duşanbe Havaalanı VIP salonu modernizasyonunu gerçekleştirmektedir.

Tacikistan, kişi başına düşen su oranı sıralamasında dünya üçüncüsüdür. Doğal kaynakları sayesinde, ülkeyi dünyanın en büyük üreticisi yapabilecek yıllık 300 milyar kw/saat'ten daha fazla hidroelektrik enerjisi üretme potansiyeli vardır. Ancak, yatırım eksiklikleri yüzünden, 2004-2009 yılları arasında yıllık elektrik üretimi sadece 15 bin kw/saat olarak gerçekleşmiştir. Tacikistan'ın elektrik ağı esas olarak dağlarıyla paralel bir şekilde ve Sovyetlerin kuzey-güney bağlantısını engellemeye yönelik politikalarıyla uyumlu bir biçimde doğudan batıya doğru uzanmaktadır. Dolayısıyla elektrik, esas olarak takas biçiminde, hem ithal hem de ihraç edilmektedir. Tacikistan şu an net ithalatçı konumundadır. Bu alandaki yatırım eksikliği Tacikistan'ın enerji sektörünü ciddi anlamda kısıtlamaktadır ve üretim istasyonlarındaki su kesintileri hükümetin elektrik arzını, özellikle kış aylarında, belirli oranlarda sunmasına neden olmaktadır.

Tacikistan'ın hidroelektrik potansiyelinin geliştirilmesi için yapılan pek çok proje vardır. Bu projelerin bir kısmı da uygulamadadır. Ancak sözkonusu projeler Özbekistan'ın tepkisine neden olmaktadır. Zira, Sovyetler Birliği döneminden kalan yürürlükteki anlaşmalara göre Özbekistan ve diğer aşağı akım devletleri temel su ihtiyaçlarını Tacikistan'ın sularından neredeyse hiçbir ödeme yapmadan temin etmektedirler.

Özbekistan, Tacikistan'ın hidroelektrik sektöründeki gelişmelerin Özbekistan'ın, özellikle yaz aylarında, tarım sektörünün ihtiyacı olan suyu kısıtlayacağından endişe etmektedirler ve bu nedenle, su akışındaki en ufak bir aksamaya karşı enerji ve gaz arzını kısma tehdidi kullanma olasılıkları bulunmaktadır. Gaz ve petrol açısından başta Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan olmak üzere dış kaynaklara neredeyse tamamıyla bağımlı durumda olan Tacikistan'da bu durum enerji politikaları açısından ciddi bir endişe kaynağı olmaktadır.

F. İKİLİ İLİŞKİLERDE KARŞILAŞILAN BAŞLICA SORUNLAR

Tacikistan, halen makroekonomik istikrarın sağlanması ve özel sektörün geliştirilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmak için çalışmakta ve bu çalışmalarının sonuçlarını da almaktadır. Son 2-3 yıllık dönem içerisinde istikrar yönünde büyük adımlar atılmıştır. Pazar ekonomisine geçiş, özelleştirme, anayasal reformlar konularında gelişmeler sağlanmakta ve yatırım ortamı iyileştirilmektedir. Ancak yine de gelinmiş olan noktanın yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Finansman konusu, Tacikistan'da gerçekleştirilecek olan projeler için önemli bir sıkıntı yaratmaktadır. Ülkenin mali imkanları yetersizdir. Uluslararası finansman kuruluşları ve kalkınma bankaları ise ülkenin borç koşulları nedeniyle büyük projelere

finansman sağlama imkanına sahip değildir. IMF'nin sınırlaması nedeniyle hükümet, projelere devlet garantisi verememektedir.

Türkiye ile Tacikistan arasındaki ticaret son dönemlerde artış göstermekteyse de iki ülke arasındaki taşımacılık imkanları yetersiz kalmaktadır. Türkiye ile Tacikistan arasındaki taşımacılık, üçüncü ülkeler üzerinden yapıldığından transit ülkelerde yaşanan sorunlar ticareti olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, Türk-Tacik İş Konseyi'nin Tacikistan Ulaştırma Bakanlığı ile yapmış olduğu bir görüşmede Özbekistan'dan geçişte vize sıkıntıları yaşandığı bildirilmiştir. Ayrıca, Tacik araçlarının taşıyacak yük bulamamaları nedeniyle ülkede taşımacılık sektörü gelişmemiştir. Nakliye araçlarının teknik bakımı ve onarımı konusunda işletmelere ihtiyaç vardır.

Organik yakıtlar bakımından zengin bir ülke olmayan Tacikistan'da enerji konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.

Ülkenin bankacılık sistemi, yabancı yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu alanda önemli atılımlar yapılmadığı gibi para transferlerinden alınan yüzde 5'lik komisyon da sıkıntı yaratmaktadır.

Ülkede vergi ile ilgili kuruluşlar tarafından işletmeler sıklıkla denetlenmektedir. Bu rakamın yılda ortalama 7 kez olduğu ifade edilmektedir. Ülkede bir polisin aylık ortalama maaşı 10 dolardır. Resmi rakamlara göre asgari ücretin 18,1 dolar olduğu ülkede, ortalama maaşların ise ilk kez 2011 yılında 100 dolar seviyesine çıktığı bildirilmektedir.

G. İŞBİRLİĞİ İMKANLARI VE İKİLİ İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

Tacikistan'ın altyapı konusunda büyük eksiklikleri bulunmaktadır. Karayolları ve demiryollarının modernize edilmesi ve yeni hatların açılması sayesinde ülke içinde ulaşım kolaylaşacak ve bu durum ticareti de olumlu yönde etkileyecektir.

Tacikistan, otel ve konferans salonu sıkıntısı çekmektedir. Bu alanda Orta Asya'da önemli işlere imza atmış olan Türk firmaları daha aktif olabilirler. Özellikle başkent Duşanbe'de batı standartlarına uygun oteller ve konferans/kongre salonları yapılması gerekmektedir.

Topraklarının yüzde 93'ü dağlık arazi olan Tacikistan, kış turizmi açısından çok elverişlidir. Özellikle Pamir Dağları'nda inşa edilecek turistik tesislerle turizm geliştirilebilir.

Duşanbe zengin su kaynaklarına sahip olsa da altyapı yetersizliği nedeniyle nehir suları doğrudan musluklara verilmektedir. Bu nedenle ülkede su arıtma sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer Orta Asya ülkelerinin aksine zengin su kaynakları bulunan Tacikistan'da hidroenerji konusunda projeler mevcuttur. Bu projelere Türk firmaları dahil olabilirler.

100 kişiye sadece 3.6 telefon hattının düştüğü Tacikistan'da telekomünikasyon alanında önemli iş imkanları mevcuttur. Tacikistan'da internet altyapısının geliştirilmesi de ülkenin ekonomik anlamda küresel entegrasyonuna yardımcı olacaktır. Ayrıca havaalanları için de haberleşme ve navigasyon sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Tacikistan'da özelleştirme kapsamında satılacak bazı tesisler Türk firmalarının ilgisini çekmektedir. Özelleştirme sürecinin hızlandırılması ile birlikte Türk firmalarının özellikle tekstil, iplik üretimi gibi sektörlerde yatırım yapabilecekleri düşünülmektedir.

Ekonomide en büyük paya sahip olan tarım sektöründe Tacikistan'ın tarım ürünlerinin işlenmesinde, paketlenmesinde ve ihracatında işbirliği mümkündür. Burada özellikle pamuk üretimi, et ve süt ürünlerinin işlenmesi, yeni tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi gibi konularda ortak çalışmalar desteklenmelidir. Ayrıca tarımsal ürünlerin yarıdan fazlası yeterli saklama ve işleme tesisleri olmadığı için kaybedildiğinden bu konuda da işbirliğine gidilebilir.

Madencilik sektöründe mevcut yatakların daha iyi değerlendirilmesi için yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkede halen işlenmemiş alüminyum, altın, gümüş, uranyum, çinko ve tungsten yatakları mevcuttur. Ayrıca Tacikistan'da işletilmeyen kömür yatakları da bulunmaktadır.

Türkiye ile Tacikistan arasında ulaştırma konusunda işbirliği yapılması, iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri olumlu yönde etkileyecektir. Türkiye'ye tanınan 300 ücretsiz geçiş belgesi hakkının 500'e çıkartılması oldukça faydalı olmuştur. Bunun yanında ortak taşımacılık şirketlerinin kurulması da düşünülmektedir.

Halihazırda iki ülke arasındaki hava ulaşımı, Türk Hava Yolları'nın Duşanbe'ye düzenlediği haftada iki sefer şeklinde, ayrıca Somon Air her Pazar günü ve Tajik Air her Çarşamba günü şeklinde gerçekleştirilmektedir. İstanbul destinasyonunun yanı sıra Ankara'dan da hava ulaşımının sağlanması ikili ilişkilerin canlanmasına katkı sağlayabilecektir.

TÜRK – TACİK İŞ KONSEYİ

Türk - Tacik İş Konseyi'nin 1. Ortak Toplantısı T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 23-24 Ekim 2003 tarihindeki Tacikistan ziyareti sırasında gerçekleşmiştir. İş Konseyi Kuruluş Protokolü'nü Türk tarafı adına TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu ve dönemin İş Konseyi Başkanı Ahmet Şahap Ünlü, Tacik tarafı adına ise Ekonomi ve Ticaret Bakanı Hakim Soliyev ve Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Şarif Saidov imzalamıştır.

Türk-Tacik İş Konseyi Başkanı

Vedat Oflaz

Oflaz İnşaat A.Ş. Yönetim Kurulu Başkan Yrd.

Tacik-Türk İş Konseyi Başkanı

Şarif Saidov

Tacikistan Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı

Türk-Tacik İş Konseyi tarafından son dönemde gerçekleştirilen bazı etkinlikler aşağıdaki gibidir:

- “Tacikistan – Türkiye Faydalı İşbirliği ve Başarıları” Konulu Sempozyuma Katılım ve İş Konseyi Başkanı'nın Sunumu, 6 Eylül 2011, Ankara
- Tacikistan Ankara Büyükelçisi ile Türk-Tacik İş Konseyi Yürütme Kurulu Üyelerinin Görüşmesi, 18 Ağustos 2011, İstanbul
- II. Tacikistan Bilgilendirme Toplantısı, 23 Haziran 2011, Ankara (ATO)
- Tacikistan Ankara Büyükelçisi ile Toplantı, 30 Mayıs 2011, İstanbul
- Tacikistan Bilgilendirme Toplantısı, 9 Mayıs 2011, İstanbul
- II. Duşanbe Ticaret ve Sanayi Fuarı Kapsamında Türkiye Orta Asya İş Forumu, 7 Nisan 2011, Duşanbe
- Yeni Atanan Duşanbe Büyükelçimiz ile Çalışma Yemeği, 3 Aralık 2010, İstanbul
- Yeni Atanan Tacikistan Ankara Büyükelçisi ile Toplantı, 2 Aralık 2010, Ankara
- Duşanbe Sanayi & Ticaret Fuarı ve Türkiye – Orta Asya İş Forumu, 15 – 18 Mart 2010
- Türkiye-Tacikistan KEK VII.Dönem Toplantısına Katılım ve İş Konseyi Temasları, 19-23 Nisan 2009, Duşanbe
- Tacikistan Bilgilendirme Toplantısı, 5 Mart 2009, Ankara
- Tacikistan Ankara Büyükelçisi ile Toplantı, 3 Kasım 2008, Ankara
- Türkiye-Tacikistan KEK VI..Dönem Toplantısına Katılım, 12-13 Nisan 2007, Ankara

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU
FOREIGN ECONOMIC RELATIONS BOARD

TOBB Plaza, Harman sok. No:10, 34394 Esentepe / Şişli, İstanbul
Telefon: 0 212 339 50 00 (pbx) Faks: 0 212 270 30 92
E-mail: info@deik.org.tr Web: www.deik.org.tr

Yönetim Kurulu Başkanı: M. Rifat Hisarcıklıoğlu
İcra Kurulu Başkanı: Rona Yırcalı
Genel Sekreter: Bahri Can Çalıcıoğlu